

# კ ვ ა ლ ი



საოკლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახაზიანი გაზეთი გავრდის უმოკლეს კვირა დღეს

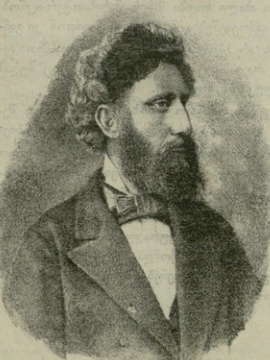
№ 45

ნოემბერი 17 1896 წ.

№ 48

შინაარსი: † თ. ნიკოლოზ ტარიელის ძე დადანი. (ნიკოლოგი) უწესუნელო მეტოსარსა. — სხვადასხვა ამბავი. — თ. ნიკოლოზ ტარიელის ძის დადანის ზოგიერთი დაუსტამავი ღვეჭები. — კვალის კორესპონდენციები. უცხოეთიდან: სოფელი და სსსიფლო სვილა გერმანიაში, (უმადგი) საზღვარგარეთისა. — ვილაამ მაკ-კნელი მ—სა. — ჭლეტი გ. პადრიოსა. წერალი რედაქციის მიმართ მღ. დომიდე ჩხაიძისა. — უცხოეთის ხრონიკა მ—სა. და განცხადება.

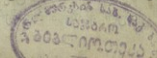
† თ. ნიკოლოზ ტარიელის ძე დადანი.  
(მოკონება).



† თ. ნიკოლოზ ტარიელის ძე დადანი.

**მ**ანსვენებელი ნიკოლოზ ტარიელის ძე დადანი იყო ერთი იმ სასარგებლო მამულის-შეიღოთავანი, რომლებიც ათასში და ათათას-ში მხოლოდ თითო-ორიოდა თუ იხადებინან. სულ ორი წელიწადი იქნება რაც გავცანი ეს პატიეცემული პირი, და პირველ საუბრიდანვე მიიზიდა მან ჩემი გული. მოგახსენებთ გულ-აბღით: მე ვეცნობ თითქმის ყველა ჩვენ საუკეთესო ლიტერატორებს და მოღვაწეებს, მაგრამ არავისთან არ მიგრძენია ისეთი თავისუფლება, ისეთი გულწრველობა, რასაც ვგრძნობდი ნიკოლოზის წყნარ საუბარში. რა, ის ხმები არ გავდა თანამედროვე ქართველის ხმებს! ის ხმები იყვენ უფრო საიველონი და საამო სასმინარონი...

თქმულა, სიტყვა სარკეა, რომელშიაც გამოიხატება მთელი შინაგანი სულიერი ავებულება ადამიანისა. ნიკოლოზ დადანის სიტყვებშიაც კაცს ნათლათ შეეძლო დაენახა ამ პატიოსანი ადამიანის სუ-



ლის ძლიერება, ხასიათის სიმტკიცე და გულის სწორედლე, და სწორეთ ამიტომაც ჰქონდა იმას ყველაზე ასეთი გასაოცარი გავლენა.

ბევრი ამ გვირი ტყბილი წამები გამოტარებია განსვენებულ ნიკოლოზის საუბარში, არამც თუ მართო მე სხვებსაც...

განსვენებულმა შეიტანა თავისი წვლილი ქართულ მწერლობაშიც და საზოგადო საქმეშიც. მას აქვს დასტამბული ჯერ „ღრობაში“ და შემდეგ „ივერიაში“ ბევრი შეწიწვი შინაარსიანი ლექსები, აქვს ერთი წიგნაკი „სიტყვა-საქმეთ“. სამშობლო ვალოზის აღდგენაზე. იგი იღებდა ეგრეთვე მსურველ მოწაწილეთას „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის შესწორებაში. საზოგადო საქმეებშიაც არა იშვიათათ იღებდა იგი მონაწილეობას. სხვათა შორის, რამდენსამე ხანს პატიოსნათ განაგებდა ქუთაისის საადგილ-მამულა ბაქის საქმეებს. მაგრამ ყველა ეს მოღვაწეობა სრულიად არ შეემახებოდა იმ დიდებულ სულს, რომელიც მკვიდრობდა ნიკოლოზ დადიანში. მისგან მოსალოდნელი იყო უფრო დიდი საქმე, უფრო ბრწყინვალე მოქმედება. საზოგადოთ ორ გვირი ადამიანები იზადებიან ქვეყანაზე: ზოგი მგტათ ძლიერია და ნიკიერი მხოლოთ პრაქტიკულ მოქმედებაში, ზოგი კი გვირი მხოლოთ თეორიულ აზრობაში, ფილოსოფიაში და მეტათ სუსტად საქმეში. ამ უკანასკნელთა ჯგუფს ეკუთვნოდა ნიკოლოზ დადიანიც. იგი არ იყო გაჩენილი პრაქტიკულ მოქმედებისათვის, ის იყო ფილოსოფოსი. ეს მტკიცდება მით, რომ თემცა მას არ მიუღია უმაღლესი სწავლა-განათლება, მაგრამ, მიუხედავათ ამისა, მან სხვის დაუმზარებლათ შეისწავლა სამკურნალო მეცნიერება და ითვლებოდა კარგ ექიმათაც; შეისწავლა შეწიწვიათ ასტრონომია, გაიცნო ღრმათ ლეთის მეტყველება და მკროპის ფილოსოფია რამდენათაც კი შეიძლებოდა, ჩვენი ისტორია. ქართული ენის და ჩვენი ძველი მწერლობის ცოდნაში ხომ საქართველოში არ ყავდა მას ტოლი. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მას შეელოდა თავის ნამდვილი ქართული ოჯახი და საგვარეულო მდიდარი ბიბლიოთეკა. როგორც მსმენია თვით ნიკოლოზისაგან, მას ჰქონია თითქმის ყველა ძველი ქართული წიგნები და სხვათა შორის იმისთანა იშვიათი და შესანიშნავი თხზულებანი, როგორცაა „დავით აღმაშენებლის“ და „იონა ბერის დამაკვიშირებელი“. ნიკოლოზის სტყვით ყველაზე უფრო შესანიშნავი იყო „დამაკვიშირებელი“, იგი ყოფილა დაწერილი ეტრატზე, შედგებოდა შეიღი ტომისაგან და შეიცავდა ძველი დროის ენციკლოპედიას. ამისთანა წიგნი ქართულ ენაზე არ დაწერილაო, იტყოდა ხშირათ გან-

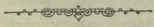
სვენებული, შიგ იყო მოთავსებული სალიტერატურა და სამეცნიერო საუცხოეთ შემუშავებული სრული ტერმინოლოგია, და თუ მე ქართული ენა, სულ იმ წიგნის წყალობითო — იტყოდა ხოლმე. მაგრამ საუბედუროთ ეს ძვირფასი ბიბლიოთეკა, როგორც მკითხველმა იცის ცეცხლის მსხვერპლი შეიქნა.

როგორც გავიგე კერძოთ მისგან და აგრეთვე სხვა დასხვა წყაროებიდან ნიკოლოზს ჰქონია წინეთ ბევრი ნაწერები ბელეტრისტიკული, სამეცნიერო და ისტორიული ხასიათისა. ყველა ეს ნაწერები მის ბიბლიოთეკასთან ერთათ ცეცხლს ჩაუნთქეს. ამ შემთხვევას ძლიერ ცუდი გავლენა ჰქონდა განსვენებულზე, რომ მოაგონდებოდა ხოლმე მას იმ ბიბლიოთეკის და თავის ნაწერების გადაწვა, თვალეში ცრემლები მოადგებოდა. ნიკოლოზმა არც შემდეგ დაანება მწერლობას თავი. ის ამ უკანასკნელ დრომდის წერდა ვრცელ ისტორიულ რომანს, რომელშიაც უნდა აღეწერა და დაესურათებია მთელი ქართველი ერის კულტურა, სამეფოს შემოღებიდან აქამომდე. ამისათვის მან შეკრიბა დიდა მასალა, კიდევ მიჰყო ხელი და დაწერა რამდენიმე თავი. არ იქნება ურიგო, რომ ჩვენა რედაქციებმა შეიძინონ ამ ნაწერების ნაწყვეტები და დაბეჭდონ. ისინი ექნებათ უსათუოთ განსვენებულის შეილებს. უნდა აღენიშნოთ აქვე, რომ ნიკოლოზ დადიანს ჰქონდა შესანიშნავი მესხიერება, ზვირათ იცოდა თითქმის მთელი ჩვენი ძველი მწერლობა. მეტათ სამწუხაროა, რომ ჩვენი ახალი თაობა მას საქარისათ ვერ იცნობდა, რომ გამოეყენებია მისი ცოდნა. თითონ კი განსვენებულს მას ჰქონდა დრო, რომ გულდასმით შედგომოდა თავის საყვარელ საქმეს, რადგანაც მუდამ დღითი ლექსაზე ზრუნავდა.

განსვენებული ნიკოლოზი იყო ამასთანავე შესანიშნავი ზნეობის პატრონი და მეტათ გრძობიერი ადამიანი, მიუხედავათ იმისა, რომ ის ნივთიერთ ძლიერ შევიწროებული იყო, თავის ხარჯით ზრდიდა და ინახვად ორ-სამ ღარიბ ნათესავს. მისი სახლი ყველასათვის ღია იყო. განსვენებული აღრე დაქვირდა და უმთავრესი ყურადღება თავის შეილებს ღირსეულათ აღზრდაზე ჰქონდა მიქცეული.

საუკუნოთ იყოს ხსენება შენი, დიდა პატიოსანი სულა!

უკმისწელო მკობარი.



სხვა-და-სხვა ამბავი.



უროიდან გეტყობინებენ, რომ საღვ. სუფისი მახლობლით, თ. დ. გურიელების მამულში უტყუარი ნიშნები ამოჩნდა ნეთისა. თუთხმეტი საყენი გაუთხრიათ იქ მომუშავე ინჟინერებს ბურლით და ნთხარიდან უკვე დღეში ორას ფუთამდე მახუტი ამოღდა. ინჟინერები დარწმუნებულნი არიან, რომ მათი მუშაობა ნეთის შადრევანით დავეირვებინდება.

\* \*

სამშაბათს დასაუღავეს მ. კერესელიძე, რომელიც გადაიკვალა უეცრათ წვეთისგან. განსვენებული ითვლებოდა თავის ნაცნობთა და ამხანაგთა შორის როგორც სამავალითო, გულ-კეთილი და პატიოსანი მოღვაწე და თავისი სამშობლოს მხურვალე მოყვარული. მას არაფერი ქონება არ დაუტოვებია თავის წვრილ-შვილისათვის.

\* \*

დღეს, 17 ნოემბერს, თბილისის სახელოსნო სასწავლებელში დანიშნულია წლიური აქტი, რომელზედაც სასწავლებლის დირექტორი წაკითხავს გასულ 1895 წლის ანგარიშს; შემდეგ დაურიკებენ ხელოსნობის მოწოდებას იმ შევირდებს, რომლებმაც კარგათ დაამთავრეს სწავლა.

\* \*

სამხურ „საქველ-მოქმედო საზოგადოების“ ჩრეცამ ამ დღეებში გამოსცა ანგარიში სხენებული საზოგადოების მოქმედებისა გასულ წელს. ანგარიშს წინ მიუძღვის აღიცილება ყველა შემოსავალ-გასავლისა, 15 წლის განმავლობაში. ამ წინის განმავლობაში სულ შემოსულა 145,640 მან. და 2 კაპ., იმავე დროს დაუხარჯათ სულ 85,540 მანეთი. საანგარიშო წელს საზოგადოებას, ცხინვალის, ნახიჩევანის და ართურის განყოფილებათა გარდა, რომლებსაც ვერ მოუსწვრიათ ანგარიშის წარმოადგენა, ჰქონებია შემოსავალი 44,631 მან. და 10 კაპ. და გასავალი 46,070 მან. და 31 კაპ., ე. ი. 1,439 მან. და 21 კაპ. მეტი, ვინც შემოსავალი. საანგარიშო წელს საზოგადოებას ჰყოლია 38 მუღმივი და 1,516 წლიური წერი. საზოგადოების ცენტრალურ გამგეობასთან 1894 წლის 1 სექტემბრიდან არსებობს ბუღლითეცა-სამკითხველო, რომელსაც საანგარიშო წელს 34 დრო-გამოშვებითი გამოცემა მოსდიადა რუსულ

და სამხურ ენაზე და რომელშიაც 4,940 წიგნი მოიპოვება რუსულ, სამხურ, ფრანგულ და ნემეცურ ენებზე. საზოგადოებას ბიბლიოთეცა-სამკითხველოს შესაძახავთ საანგარიშო წელს დახარჯვია 2,151 მან. 55 კაპ.

\* \*

ახალ-სენაკში ეს მესამეთ დამწვარა სასულიერო სასწავლებელი. ყოველად უსამღებლოესი ეგზარქოსი ვლადიმერი წაბრძანებულა, როგორც ახალ-სენაკის დასათვალიერებლათ, ისეც ფოთისა, რადგან ფოთელები თხოულობენ ახალ-სენაკის სასულიერო სასწავლებელი ჩვენ ქალაქში გადმოიტანეთო. როგორც ახალ მიმოხილვის ფოთის კარხეცანდნური გეაუწყებს, ფოთის მცხარეობებს ნდომებით დილა ამბით შეხედრა ეგზარქოსისა, მაგრამ დანიშნულ დროზე არ მიძახებულა. მეორე დღეს მისელოსათხანევე ეგზარქოსს დაუთვალიერებია ყველა ის ადვილები, რომლებსაც ქალაქი აძლევს სასწავლებელს, იმ დღესვე მოლაპარაკება ჰქონათ, თუ რა პირობებთ შეიძლება სასულიერო სასწავლებლის გადმოტანა ფოთში, ყველა მოსახრებანი, თუ რომელ ადგილს ეჯობინება სასწავლებლის აშენება, უნდა უწმინდეს სანოდს გაეზახნოს. სანამ კი ახალ-სენაკში თ. შვიტეებს დაუთმიათ თავიანთი შენობა, ისე რომ არც ემარწილებს და არც მასწავლებლებს არ მოუხდებათ შუა ზამთარში გადასვლ-გადმოსვლა და ბინს შეცვლა.

\* \*

თბილისის გუბერნიის გამგეობის სამკურნალო განყოფილების ცნობებიდან ჩანს, რომ თბილისში 1892 წელს მოამკედარა 1,597 კაცი და 1,109 ქალი; 1893 წელს—2,023 კაცი და 1,344 ქალი და 4594 წელს—2,141 კაცი და 1,504 ქალი. („Нов. 060ა.“).

\* \*

ამას წინეთ, თბილისის გუბერნატორს მოსვლია შინაგან საქმეთა მინისტრისაგან პროექტი, რომ გაუქმდეს დამოუკიდებელი მოქმედება საეპიკო, სახელოსნო და წარღვი ეპარათა გამგეობისა და ამათ საქმეები გადაეცემა ქალაქს „თეთი მმართველობასო“, ამასთანავე მინისტრი თხოვდა გუბერნატორს ამის შესახებ წარედგინა თავის აზრი. გუბერნატორს თავისი მხრით ეს პროექტი გაუხუენია ხელსაწათა, ეპარათა და წერილ ეპარათა გამგეობათათვის. ეპარათა უფროს უკვე წარუდგენია გუბერნატ



ტორისთვის თავის მოსაზრება, რომლიდანაც ჩანს, რომ ვაჭრებისთვის სასურველი იქნება აწინდელი წესი დატულ იქნას („Кавказ“).

სწორად და თანხაირად, მგნობას, გულ-გამნობას მწერ-თაღას!..

1894 წ., 7 აპრილს ქ. ქუთაისი.

\* \*

\* \*

ამ უკანასკნელ ღროს დაუფასებიათ თბილისის, ქუთაისის და ბაქოს გუბერნიების ფაბრიკების, ქარხნების და სხვა გვარი სამრეწველო შენობები. ამ ცნობებიდან ჩანს, რომ თბილისის გუბერნიაში ამგვარი შენობა სულ 2,079,281 მანეთის და 50 კაბეციის ყოფილა, ქუთაისის გუბერნიაში 1.039,739 მანეთის და 50 კაბ. და ბაქოს გუბერნიაში კი 4.183,011 მან. („Нов. Обоз.“)

კაცი ურწმუნო მგდარია, იმედ-მისდელი—მზარია, მოშლილი, მშლელი, გულ-გულო — მსრწნელ სენათ შესაურაბა. სხლისგამქრალი, მთქნარა, გულ-ბილწათ მქნევი წაბარა, იქ მკვდრებს გამოჭკლებია და აქ ცოცხლებში მკვდარია.

94 წ -II-22.

\* \*

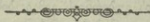
\* \*

ჩვენ მივიღეთ ქუთაისში ბ.ბ. კილაძის და ხელაძის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნები: 1) „მოდა“ აკაქისა, გამოცემა მ. ლალიძისა, გვ. 16, ფასი 5 კაბ. და 2) „სახალხო პოეზია და მისი საესტეტიკო, საპედაგოგიო და სამეცნიერო მნიშვნელობა“ მელიტონ კელენჯერიძისა, გვ. 302, ფასი 1მ.40 კ. ეს უკანასკნელი წიგნი ვადმობეჭდილა „მოამბიდან“. ამ წიგნის ხელ-ახლა ვადათვალთვინებამ დაგენახვა, რომ მასში ბევრ კარგ და სასარგებლო მოსაზრებასთან ერთათ ბევრი უსაზღვროთ ვაზვიადებული აზრია წარმოთქმული და ამაზე კიდევ უფრო მეტი აზრები სრულიად შემძღარი. ყოველ შემთხვევაში ამ საინტერესო წიგნის უფრო ვრცელ განხილვას ჩვენ ცალკე წერილს ვუძღენით.

უმეტათ გმობა, მღურვა, უკვდრება არფრათ წაქ-გვირს ჭკუნას, მგნობას,— დიდ-სულმა კარა იცის, რომ ღაფი ზეკით ამის-მელს თავს ესმის მგმობას!.. იცის, რომ შფოთვა, ღრბაღა ჭარათ ვერას დაჯ-ღუს კლავს კასლს, იცის, რომ ზღვათა ოხვრა, სეთქება ვერ შესმრებს შიგ მღვთოს მკვლათ ქასლს.

94 წ -X-7.

\* \*



თ. ნიკოლოზოზ ჭარიელის მის დადიანის შოგიერ-თი ლექსი.

წინ-სულა ჟარგმა, ღახერის სოაას, უგან ურუბა—გაჭკაუება, განზე გასკება— იუღობაა — სხვისიც, თავისიც მშნობალი გნება.

ჩემს მკურნალს.

წინ-რეცხია, მწელ-შესამართი, უგან ჟოგოს მონაჟეგია, განზე—მზაკართა გზა უგულმართი... ზეკით გოღვთობას წმინდა ბეგია!

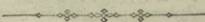
(ს. მ. თოფურასი)

მრწანან ჟახანნი,—არ დრკება გმირი, ჟარს მიქსწრფის მისი თათბირი: იმის იწოდებს, რაც დაიდა, რაც მწელა, რაც არი მკინი!



თასს უგულმართობას ყოგულ დღე ჭეკახარ მო-წამეთ: ღალატს, ტუუებას, ურგზობას ურუბა—გი-ველის დღეს ღამეთ; ცაღკე უგეთურთ ფოთარი, ცაღკე სისწრტის მიღას... მაშ, რაღათ გიკვირს, მკურნალა, გულის ბერა რომ შე-გვლიდა!

ან სულ-თქმა, ან ბარდვისცემა რასა შეკაწურა მართაღას,



### „კვალის“ კორესპონდენციები.

**ს**უთასი. „წამყმინდა წამებულრობამო“, იტყვიან, ეს ანდაზა ტყუილი არ არის. ზოგჯერ წამებულრობით და შიშობით მართლა წაწყდებოდა და დაიღუპებოდა ადამიანი, თუ მას ცოდნა და ენერჯია აქალი მის მიერ დაწყებული საქმის დასამთავრებლათ. მოგვსენებთ, ან ეტესი წლის წინეთ თბილისში დაარსდა „ქართული წიგნების გამომცემელი ამხანაგობა“, რომელიც დღესაც არსებობს და თავის „დანიშნულბასაც“ ემსახურება. იმავე წელსვე (რა თქმა უნდა წამებულრობით) ქუთაისშიაც დაარსდა ქართული წიგნების გამომცემელი ამხანაგობა, რომელსაც ექვთიაღვე წიგნაკის გამოკეთვას შედეგ სალათას ძილს მისცა თავი და მას აქეთ ძინავს ტბილათ. პირველ ორ წელიწადს საქმე ცოცხლათ მიდიოდა, კრებებიც ინიშნებოდა, ხალხო შემდეგ ყველამ ისე მიიფიყა, რომ აგერ სამი წელი გაღის და ერთი კრებაც არ მომხდარა და არც ის ვიცით, თუ რა მდგომარეობაშია დღეს ამხანაგობის საქმე. სწორეთ გასაკვირველია ჩვენი საქმე. პირველათ ბზიკანბენიეთ ავანლობდებით, ხალხო დავაწყებთ თუ არა საქმეს მაშინვე გული ავუკრულვებდა და გმირულათ დაწყებული საქმე ლანჩულათ იფუშებდა.

„კარგი რომ გჭირდეს, გიკვირდეს, ავი რა საკვირველიაო“, ეს სწორეთ ქუთაისზეა გამოკრილი. მიიელი ქუთაისი ყოველ გვარ უსუფთაობას და სიბინძურეს რიონში ჰყრის და იმავე დროს კი რიონის წყალს იღებს და ხმარობს. ნუ თუ ეს გარემოება ყურადღების ღირსი არ არის? ნეტა რას ფიქრობს ამის შესახებ ჩვენი ქალაქის გამგეობა? კარგი წყალი უფებარი წამალია, მოგვსენებთ, ხალხო ცუდი ყოველ გვარ ავანყოფობის და სიავის გამწენი. ამიტომ ქალაქის საბჭომ აუცილებლათ უნდა იმეცადინოს, რომ ქალაქის მცხოვრებლებს სუფთა წყალი მიაწოდოს და საზოგადოათ რაიმე ნაირი ზომები იხმაროს ქალაქის გასაუფთავებლათ.

აგრეთვე მივაპრობთ ქალაქის გამგეობის ყურადღებას „ოთხი ხიდზე“, რომელზედაც ეს სამი თუ ოთხი თვეა, რაც აურილია ფიკრები და ზედ ეტყლებით მიზოსვლა შეწყვეტილია. ნუ თუ ჯერ კიდევ არ არის დრო მუშაობის დაწყებისა? თუ კიდევ გაგძღდა ამ ხიდის გაუკეთებლობა, მანამდე მეორე ხილც გაცუდებდა და მერე მშვიდობით გაღმაგაოღლებოდა.

დასასრულ ორიოდე სიტყვა აქუროთ ებრაელების და მათი სალოცავი სინაგოგის შესახებ. ყველამ იცის, რომ საზოგადოათ ებრაელები ნიჭურები არიან და ამასთანავე ძლიერი დახელაუნებულნი ეჭვრახაში, ავი-

ტომაც სიმდიდრეც მათ ხელშია. სამწუხაროთ ეს ხალხი მეტათ უსუფთაოთ და ბინძურათ ცხოვრებს. ამათ არც სიმდიდრე შევლის, არც ევროპის განათლების შუქი. არავითარი პროგრესი ამათ არ ეტყობათ. ჩვენი შენიერთი ქუთაისის საუკეთესო ნაწილი ებრაელებს უჭირავთ. როგორც ჰყრით, ისე წყლით უპირველესი ადგილია ეს უბანი მთელს ქუთაისში, მაგრამ საუბედუროთ, სწორეთ ეს უბანია ჩაუღულო სიბინძურეში. აქ არც ქუჩებია ქუჩის მშკავი, არც სახლ-კარი, და ასე წარმოადგინეთ, არც თეთი სინაგოგა (სალოცავი სახლი). სახლები ერთი-მეორეზეა მიკრული, ვიზო სულ არა აქეთ და თუ ვისმე აქვს, ნავითაა საყუც. სინაგოგაში სკამები ძველის-ძველი და ქუჭყიანია, სკამებ ქვეშ ნაგავი, კედლებზე ობობას ქსელი და სხვ. ეს გარემოება აუცილებლათ თხოულობს ყურადღების მიქცევას.

### გ. მისხულია.



**დ. ხობი** (ზუღდიდის მარა). მიძინებულ და განებრით დაქვეითებულ ხობის შესახებ ბეირი არა ითქმის-რა, მიუ უმეტეს, რომ ხობლებზე ბუჭვლითი სიტყვა სრულათ არ მოქმედობს, როგორც გამოკლიდებამ დაგვიმტკიცა. ამას წინეთ ერთმა ადგილობრივმა ინტელიგენტმა აღძრა კითხვა ხობში სამკითხველოს დაარსების შესახებ, მაგრამ, საუბედუროთ, ვმ ფრიად საქირო საქმეს ჯერ-ჯერობით ვერ ეღიოსა დაზოროცილებოდა. ამ საქმის მოთავე, მასწავლებელი და ხობის ორ-კლასიანი ნორმალური სკოლისა, ბ. სიმონ ორჯონიკიძე, ლანჩხუთში გადაიფანეს და დანარჩენი ხობის ინტელიგენტები ისევ ღრმა ძილს მიეცენ. კარგი იქნება, რომ ბ.ბ. ე. ძიუბენკო, ე. ძოწენიძე, ნ. სასანია, ლ. ხუზია, მ. აოსავა და მამაკალისტრატე, რომელთაც შეგროვილი აქეთ ხობის საზოგადო საქიროებისთვის ხუთი ათასი მანეთი, იმ ფულიდან ცოტაოდენს მაინც მოახმარებდნ ბიბლიოთეკის საქმეს და ჩვენ არ თუ ერთ და ორ მანეთობით, არამედ მეტიოთც მზათა ვართ შემწრობა აღმოეუწინათ. თუ როგორ საქიროა ჩვენთვის საზოგადო სამკითხველო, ამას ეს გარემოებაც ნათლათ მოწმობს, რომ მთელ დასავლეთ სამეკრელოში ერთი სამკითხველო არ მოიპოება, მაშინ რადესაც ხალხში კითხვის სურვილი უკვე გაღვიძებულია. მაგალითათ, აქ ხშირია იმისთანა შემთხვევა, რომ როცა ათხოვებ ვისმეს წიგნს, იმისგან მეორეს მიაქვს, მეორედან მესამეს და ასე შენი წიგნი შეიძლება ვერც კი დაიბროწონო. ყველა, ცოტათ თუ ბეგრათ შეგნებულთ პი-

რი ვალდებულა, რომ ეცადოს რამენაირათ ეს ხალხის მოთხოვნილება დაკმაყოფილოს; წინააღმდეგ შემთხვევაში ის დამნაშავეთ ჩაითვლება საზოგადოების წინაშე.

სოლომონ იოსავა.

\*\*

ბარის ოსეთი (კეკელი მარია). როგორც მოხსენებული მქონდა ამას წინეთ ვახ. „ვეალში“, ბარის ოსებში ამ კამათ სწორეთ შიშხილის დრო დაღვა. ამათან ერთათ საშინლათ ვახშირდა მტაცებლობა. აქამდის ცხერის ფარის მოტაცება არ იცოდნენ აქეთ და ახლა ესეც შემოიღეს. ღრმათ მოხუცი კაცები ამბობენ, რომ ამნაირათ ცხერის ფარის მოტაცებას, არამც თუ მოეწურებინათ, არც კი გავგიგონია არას დროსაო. წარსული თვის ცამეტს, სოფ. ყადგარონის და ნოვოკაჟუს ახლო მინდერიდან გარეგეს ას ორმოცდა ათი ცხვარი ავახაკებმა, რომლის\*კვალიც ევლარსად იპოვეს, ისე მიიპლეს საღადაც. მეორე ღამეს, თავს დავსხენ ათი ცხენოსანი ავახაკები სოფ. ყადგარონთან ახლოს, საწების სამრეველოს მცხოვრებთ, რომელნიც სიმინდს ჰჭრიდენ, და დაუწყეს თოფის სროლა. აქ ავახაკებმა მოჰკლეს ერთი ყმაწვილი-კაცი ქოქოვეი და ორი ხარი, ექვსი ხარი კი გარეგეს; მდევარმა კვალი სოფ. ბაზარკინში (ქიშტიის სოფელია) მიიტანა. 16 იმავე თვის სოფ. ხუმელაგში სოფლის განაპირას მეცხვარეებს დავსხენ ავახაკები; ჯერ თაფები დაუშინეს, ერთი ძალი მოუტლეს და მეგრ ზოგი მეცხვარეებს დაადგენ თავს ყარაულათ მუქართ, არ გაინძრეთო და ზოგმა კი გაირეგეს ექვსასი ცხვარი. როდესაც კარვა გაშორდენ ავახაკები მეცხვარეებს, მაშინ მეცხვარეებმა აცნობეს მდევარს; მდევარი მალე გამოვიდა, ზოგი ცხვარი გზაზე გაფანტული იპოვეს და, ზოგი სად გარეგეს არაიენ იცეს. მესამე ღამეს დავსხენ თავს ალაგირელ მეცხვარეებს. ამავე თვის მიწურულშივე დავსხენ სოფ. ქრისტინის ყარაულებს და, ერთი ყარაულთაგანი თავში მიმიმეთ დასჭრეს და ორი ცხენიც გაიტაცეს. ამნაირათ დიდ შევიწროებაში არიან საბარლო ოსები, მომეტებულათ მით, რომ ავახაკები ბერდანის თოფებით იბრძვიან და, ოსებს კი, უმეტეს ნაწილათ აყრილი აქეთ იარალი.

ქართული ოსებში.

\*\*

ქ-ნო რეაქტორა! უმოჩინილესათ ვთხოვეთ, ნება მიბოძოთ თქვენი პატივცემული ტურნალ „ველის“

საშუალებით უგულთადესი მადლობა გამოგიუცხადოთ ბან სპირიტონ ლევენის ძე ნოზაიქძეს, რომელმაც კეთილ იმება და გამოგზავნა მოსკოვის ქართულ სტუდენტების სასარგებლოთ ასი მანეთი.

მოსკოვის ქრთველ სტუდენტების ამსახვაგაის მონდობილობათ სტუდენტ ა. ნ. ვაჟსაიშვილი.

ეთხოვეთ, დანარჩენ ტურნალ-გაზეთების რედაქციებს ჩემი წერილი ვადაბეჭდონ.

\*\*

ქ-ნო რეაქტორა! უმოჩინილესათ ვთხოვეთ, ნება მიბოძოთ, თქვენი ვახ. „ველის“ საშუალებით დაეკითხო „თელავის ქალთა საზოგადოების მმართველობა“: 1) „საზოგადოებამ“ დაიწყო თუ არა მოქმედება? 2) თუ დაიწყო—რომელი წესდებთ? იმითი, რომელიც იყო გამოცხადებული, თუ სხვა ახალით? 3) თუ მართალია „საზოგადოების“ ორთა გაყოფა, როგორც ამბობენ,—რამ გამოიწვია ეს საშუაბარო მოვლენა?

თეგველი.

მარო/6  
 უცხეთი დან.  
 სოფელი და სასოფლო სკოლა გერმანიამი  
 II\*)  
 სკოლა.

სკოლის ადგილობრივი გამგეობა შემდეგ პირებისაგან შედგება: ლდელი და ეკლესიის გამგეობის სხვა წევრნი, რომელთაც ეწოდება—Ortsgeistlichen—ადგილობრივი სასულიერო პირნი, ბურგომისტერი (მასახალისი, ანუ საზოგადოების მოურავი), საქველმოქმედო საზოგადოების წარმომადგენელნი (2—3), ცნობილი ადგილობრივი ქველ-მოქმედნი, ერთი ან ორი მასწავლებელი და საზოგადოებისაგან არჩეული პირნი. აი, ამითი სხდომა განაგებს სკოლის ნიეთიერ და ადმინისტრაციულ მხარეებს. ამ ადგილობრივი გამგეობის მოვალეობაა: 1, სკოლის კანონიერ ნიადაგზე დაყენება და ყურის გდება; 2, სწავლის ვალდებულების დაცვა, დასჯა ჯარიმით ან სხვა უფრო სასტიკი ზო-

\*) ის. „ველი“ № 47.



მების ხმარებით იმ მშობლების წინააღმდეგ, რომელნიც შეიღეს სკოლაში არ აგზავნიან; უჩრ მშობლებს პირველათ მიაჯობებენ, რომ მათი შვილის სკოლაში მიტყმის დრო მოვიდნათ (ე. ი. 7 წლისაა), მეორე დაჯარიმებენ სკოლის სასარგებლოთ, მესამეთ (თუ კიდევ უჩრებენ) პასუხის გებაში აძლევენ, რე თუ ამანაც არ ვასკრა, შვილს ართმევენ მშობლებს და აბარებენ კერძო პირს რე საზოგადოების ხარჯით ზრდინან, ხოლო გავლებულ ხარჯს შემდეგ მშობლებს ახლევიებენ. მაგრამ ასეთი უკიდურესი ზომების მიღება საჭირო არ არის, ეს იშვიათი მოვლენაა. 3, ახალი მასწავლებლის მოწვევა, ზედმეტი გაკეთალების დაწესება, სწავლის გასაძეოლებელი და საკერაო სკოლის გახსნა, მათი გაუმჯობესება, შემოღება ხატის და ქალთა ხელ-მაქმის და სხე. 4, ის განაგებს სკოლის ფონდს და ცდილობს ახალი საშუალებანი აღმოაჩინოს, 5, ღარიბ ბავშვებს ათავისუფლებს სწავლის ფულისაგან (თუ კი ეს არსებობს), უჩენს დახმარებას სასწავლო ნივთებით, ტანსამოსით და სხე. 6, ესწრება ეგზამენებს. 7, არჩევს მასწავლებლების საჩივარს და თხოვნას, უჩრთერთ შორის ჩამოეარდნილ უკმაყოფილებას, ასამართლებს მათ და სხე. სკოლის მთელი საქმე ამ ორი დაწესებულების ხელშია. ეერავითარი ზრძანება, ეერავითარი დებულება ეერ განზოცოცილებდა ისე, რომ ამათ არ განიხილონ და თანახმით ადგილობრივი მოთხოვნილებისა არ შეცვალონ. ამიტომ არის, რომ ყველა უშაღღეს განკარგულებას თან ახლავს შემდეგი: ამის განზოცოცილება დამოკიდებულია ადგილობრივი პირობებისაგან. ეს წარმოადგება იქიდან, რომ პარლამენტარულ ქვეყანაში, ე. ი. იქ, სადაც თვით ხალხია მოწოდებული თავისი წარმომადგენლებით, რომ ქვეყანა მართოს, კანონი და პროეტრი ქვეყნად მალა მიდის და არა მალოდან ქვეითი, ეს ასეა საზოგადოთ და კრძოთ სკოლის საქმეშიაც. 4, როგორც ქვეითი დავინახეთ, უშაღღეს აქტიეტორ როლს თვითონ მასწავლებელი თამაშობს.

სასოფლო სკოლას ყოველ ორ წელს რევიზიას უშვრება მაზრის ინსპეტორი. ეს არის სამაზრო ქალაქის ღღელი და მას მთელი მაზრის პირველ დაწყებითი სასწავლებელი ექვემდებარება. სკოლის უშაღღესი მთავრობა არის საცდელი კომისიტორია.

სწავლა-განათლების სათავეში დგას სამინისტრო, რომელსაც ეწოდება სარწმუნოების და განათლების სამინისტრო. სამინისტრო შედგება საერო პირთგან.

როგორც ზევით მოვიხსენიე, სახალხო განათლება პირველ-დაწყებითი სასწავლებლით არ თავღე-

ბა. ამას მოსდებს საკერაო და სწავლის გასარქმელებული სკოლა.

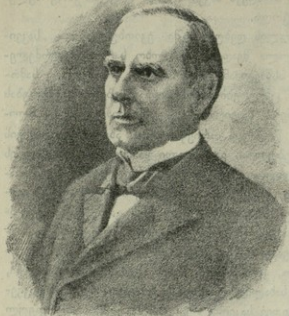
სკოლის დებულებაში ეკითხულობთ: „საკერაო სკოლა შეადგენს სახალხო სკოლის გარქმელებას. იქ ასწავლიან ისეთ საგნებს, რომელნიც სამოქალაქო ცხოვრებისათვის მიუცოდებელ საჭიროებას შეადგენენ“. საკერაო სკოლაში სიარული 14 წლიდან 18 წლამდის ორიეე სქესის ახალგაზღვებისათვის სავალდებულოა. გაკეთილი წარმოებს კერა დღეს და გდელდება ერთი საათი, ერთ კერას ქალებისათვის, მეორე კერას ეაყებისათვის. 1) სკოლის ადგილობრივი გამკეობას შეუძლია ეს განაწილება შეცვალოს, ზაფხულში მარტო ქალებს ასწავლონ და ზამთარში ეაყებს. წელიწადში 40 გაკეთილია სავალდებულო, კურსი სამი წლისა, მაშასადამე, ბავში, შემდეგ სახალხო სკოლის დასრულებისა, 120 გაკეთილს კი ევეე საკერაო სკოლაში იღებს. თათოეულ გაკეთილზე ოთხ სავანს გაღიან: სამეუთო რჯულს, ანგარიშს, თხზულებას და რეალურ საგნებს. თხზულების საგანია: პირველ წელს გარათები, ამბების მიწერ-მიწერა და რაიმეს გამოწერა — დაბარება; მეორე წელს, მოხსენებები, თხოვნიები და მოწმობები, მესამე წელს ანგარიშების, კვიტანციების და სხეა საჭირო ქალაღების შედგენა.

ანგარიში მღვამარეობს განსაკუთრებით ზეპარ გამოყენაში. რეალურ საგნში უპირველესია ალაკი უჩრრავს მოძღერებას ჯან-მართეობის შესახებ (მიგინა), შემდეგ საოჯახო ცნობები ქალებისათვის და სამოქალაქო ეაყებისათვის. პირველი ოჯახის ქალია, მეორე მოქალაქე, საზოგადოებაში მოღაწე; თანახმით ასეთი შეხეღულებისა აწეღენენ სწავლა-ცოდნასაც.

საკერაო სკოლის გახსნა ყველა საზოგადოებისათვის სავალდებულოა. მასწავლებელს ამისათვის ეთღევა ზედმეტი ჯამარი, 40 მარკა წელიწადში (თითო გაკეთილი თითო მარკა). საკერაო სკოლის გახსნისაგან თავისუფალია მხოლოთ საზოგადოება, სადაც ორიეე სქესისათვის სწავლის გასარქმელებელი სკოლა არსებობს. ხოლო თუ ეს უკანასკნელი მარტო ეაყებისათვის არის, მაშინ საკერაო სკოლა რჩება ისეე ქალებისათვის და ისპობა ეაყებისათვის.

ერთი უსაჭიროესი და დიდათ საყურადღებო დაწესებულება უეჭველათ სწავლის გასაძეოლებელი სკოლა არის (Fortbildungsschule — სწავლის გავძეოლები სკოლა). მისი გახსნა აქამდის სავალდებულო არ

1) ორ-კლასან სასწავლებელში კი ორეე სქესის სწავლეს სხეა და-სხეა დარაზში ერთ ღა იმავე კერას სხეა. უფროსი მასწავლებელ მასწავლის ქალეს, უმცროსი გუგებს.



ამერიკის ახალი პრეზიდენტი ვილიამ მაკ-კინლეი.

ყოფილა, მიუხედავად ამისა შეძლებული საზოგადოება თავის მოვალეობათ რაცხდა ასეთი სასწაულებლის გახსნას, რისთვისაც ხაზინა ფულათ დახმარებას უზენდა. ასეთი დახმარებით და წახალისებით სკოლამ ხალხში ფენი მოიღვა, ასე რომ კანონით რომელიც საეკლესიო არ იყო, ცხოვრებაში საეკლესიოთ გადაიქცა. ამ ასპარეზზე განსაკუთრებით შრომა მიუძღვის „ხალხში განათლების გამაგრებელ საზოგადოებას“, რომელიც გერმანიის ყველა კუთხეში არსებობს და იღწვის. რაკი ამ სკოლამ ისე მოიქცა და ფენი და მისი საჭიროება აშკარა შეიქმნა, მთავრობამაც შესაფერი ღონისძიება მიიღო და შარშან (1895 წ.) 22 მარტს კანონით დადგინა, რომ ეიტრტემბერის ყველა საზოგადოებამ უნდა უსათუოთ გახსნას სწავლის გასაგრძელებელი სკოლა. აი, რამდენიმე მუხლი ამ კანონისა:

§ 2, საზოგადოთ სწავლის გასაძელებელი სკოლა გაიხსნას ყველგან, სადაც კი პირველ-დაწყებითი სკოლა არსებობს. მისი დანიშნულება, რომ სახალხო სკოლაში სწავლა მიღებულ ბავშვმა განაგრძოს განვითარება. თითოეული მთავანი ვალდებულია, თუ სხვა რაიმე სასწავლებელში არ შევიდა, სწავლის გასაძელებელ სკოლაში ორი წელიწადი იაროს.

სოფლის საბჭოსი (ჩვენებურათ სოფლის სამმართველოს) და სკოლის ადგილობრივი გამგეობის თხოვნით შეიძლება საზოგადოება ვათავსუდღეს ასეთი სკოლის გახსნისაგან, თუ კი რაიმე დიდი დამატკობელი მიზეზი აქვს ამისთვის.

§ 3. საბჭოს, სკოლის ადგილობრივი გამგეო-

ბასთან ერთათ, შეუძლია ქალებისათვისაც სწავლის გასაძელებელი სკოლა გახსნას.

§ 4. სწავლის გასაძელებელ სკოლაში სწავლა წელიწადში 80 საათს უნდა იყოს, ქალები და ეფები ერთმანეთისაგან დაშორებულია.

§ 5. სწავლა წარმოებს საქმის დღეს, რომელიც რაიმე დამატკობელი მიზეზის გამო სკოლის ადგილობრივი გამგეობას, საბჭოს შეკისრებოთ, შეუძლია კვირა დღეზე გადაიტანოს.

§ 6. სკოლის ადგილობრივი გამგეობას ნება აქვს სწავლის გასაძელებელ სკოლაში მეცადინეობა ზაფხულიდან ზამთარში გადაიტანოს, თუ კი დაწესებული 80 საათის სწავლა შესრულებულ იქნება.

§ 11. სკოლის ადგილობრივი გამგეობას ნება აქვს დასაჯოს ის მოწაფე, რომელიც სწავლის გასაძელებელ სკოლაში არ ივლის.

მასწავლებელს შეუძლია ორი საათით სკოლაში დატოვებით დასაჯოს ის მოწაფე, რომელიც გაკვეთილის დროს დისციპლინას არღვევს და ცუდყოფაქცევას იჩენს. ორ საათზე მეტი დატოვება კი სკოლის ადგილობრივი გამგეობის საქმეა.

§ 12. თითო საათის სწავლებაში მასწავლებელი იღებს თითო მარკას.

ამ სკოლის გახსნაში ხაზინა მონაწილეობას ღებულობს იმით, რომ მასწავლებლის ნახევარ ჯამგერს თეთთან იხდის, ნახევარს კი საზოგადოება, სკოლის გათბობა, განათება, სასწავლო ნივთების შეძენა და სხვ. საზოგადოების საქმეა, მაგრამ ღარიბ საზოგადოებას ამაშიაც ხაზინიდან შეეწეება ეძლევა. სკოლაში სიარულის ნება დიდებსაც აქვთ.

საზღაპრატულია.

(შემდეგი იქნება)

ვილიამ მაკ-კინლეი

ამერიკის შეერთებულ შტატების ახალი პრეზიდენტი.

**შ**ეთვრამეტე საუკუნის ბოლო ყველა ეპოქაზე უფრო შესანიშნავია მთელ კაცობრიობის ისტორიაში. ამ ხანას მიეწერება ძლიერ გაბედული აღმოფრენა, როგორც წინდა აზროვნების და ფილოსოფიის, ისე პოლიტიკური მოქმედების სფეროშიაც. ინგლისი, საფრანგეთი და დღევანდელი ამერიკის შეერთებული შტატების რესპუბლიკა, რომელიც იმ დროს ჯერ კიდევ ინგლისის უბრალო



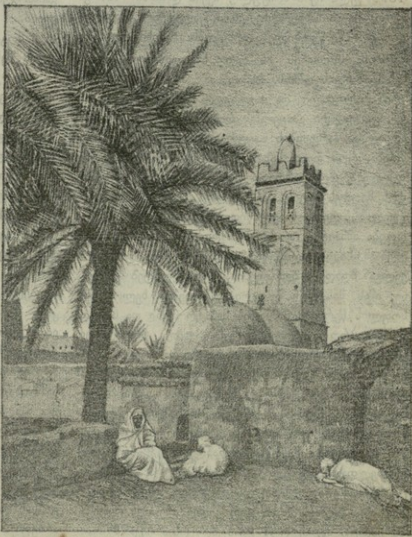
ახალშენათ (კოლონიათ) ითვლებოდა, ერთი ერთმანეთს ეცილებოდნენ პირველი ალაკის დაჭერას ახალ პროგრესულ მოძრაობაში, რომელსაც სამუდამოთ ბოლო უნდა მოეღო სამშულო საუკუნოების და ბარბაროსობის დროიდან დარჩენილ ფეოდალურ-დესპოტიურ წესწყობილებისათვის. ჯერ კიდევ დარწმუნებით არ იციან, თუ რომელს იმათგანს ეკუთვნის პირველი ალაკი ამ დიდებულ მოძრაობაში. დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ მხოლოდ ის, რომ ეს მოძრაობა არ ყოფილა მარტო ერთი რომელიმე სახელმწიფოსა, არამედ ის იყო შედეგი მთელი ევროპის ერთა საერთო განვითარებისა, რომელშიაც უპირველესი ადგილი ეკანონიურ წარმატებას ეკუთვნის. მეორე მხრით, დარწმუნებით ვიცით აგრეთვე, რომ ამერიკის აღმოჩენას შემდეგ მე-XV საუკუნის ბოლოს, ეკანონიურათ დაწინაურებულ მხარეთ ხდება ინგლისი. პირველათ, აი, ამ მხარეში იკიდებენ ფეხს ახალი დროის პირობები. ამასთანავე ძველი წესწყობილებით ყველა უკმაყოფილო ელემენტები უმეტეს ნაწილათ პოულობენ თავშესაფარს ახალ აღმოჩენილ

ჯარები, გამოაცხადა თავის დამოუკიდებლობა და თავისუფლება და თანახმით ახალი პოლიტიკური მოძღვრებისა შემოიღო რესპუბლიკური წესწყობილება.

ჩრდილოეთ ამერიკის მაგალითმა, მის თავგამოდებით ბრძოლამ, ვაქცილილი სამართლის ასადგენათ, მეტათ სასარგებლო გაუღენა იქონია ძველ ქვეყნებზე, ე. ი. ევროპის სახელმწიფოებზე, სადაც სახელმწიფო წესწყობილება მოუზრდებლათ თელავდა და ჩაგრავდა ხალხს. ევროპაში, ამერიკის გავლენით, რევოლუციის დროშა ამართა პირველათ საფრანგეთმა (1789 წ.) და შემდეგ აქედან მთელ ევროპას მოეფინა მისი ბრწყინვალე შუქი. მაგრამ დაეუბრუნდეთ ჩვენ სავანს.

მას შემდეგ, რაც ჩრდილოეთის შტატები შეიქმნა დიდ ფედერატიულ რესპუბლიკათ, ამერიკის ხალხმა ბევრი სასარგებლო რამ შესძინა მთელ კაცობრიობას, მან აღზარდა უდიდესი შესანიშნავი გეგმნი ყოველ გვარ ასპარეზზე. აქ იმათ დასახლებებს ჩვენ ყოველად შეუძლებლათ ვთვლით. პოლიტიკურ ასა-

მხარეში, ჩრდილოეთ ამერიკაში, რომელიც მეთერთმეტე საუკუნეში მართლაც ხდება იმათ საიმიდო თავშესაფარათ, მაგრამ ჩრდილოეთის ამერიკა იმ დროს ინგლისის ქვეშეცდომად ყურმოჭრილ ყმათ ითვლებოდა: რაც ინგლისის მთავრობას, ე. ი. მიდიარ და ჩასუქებულ ლორდებს პალატას, სურდა, ის უნდა შესრულებულიყო ჩრდილოეთ ამერიკაში; ხსენებული მთავრობის სურვილი კი იმაში მდგომარეობდა, რომ რაც შეიძლება მეტი სისხლი გამოეყოფა იმ ხალხისათვის, რომელსაც თავის სანშობლო მიეტრავებია იქაური წესწყობილების აუტანელობის გამო და სადაც შორს იყო გადახვეწილი. ბოლოს ამ ხალხის მოთმინების ფილა ვაივსო, იმა აღარ შეეძლო კიდევ აეტანა ის ტანჯვა და წვალება, რომელსაც მას ინგლისის ლორდების მთავრობა აყენებდა. ჩრდილოეთ ამერიკის კოლონია, დასახლებული უმეტეს ნაწილათ ინგლისიდან გადმოხვეწილებით, სასტიკათ აუჯანყდა ინგლისის მთავრობას და რამდენიმე წლის განმავლობაში სასტიკ ბრძოლას შემდეგ ჩრდილოეთ ამერიკის ხალხმა დაპარცხა ინგლისის მთავრობის



მლოცველნი მეტეთის წინ.

რეზიდეცი აშერიკამ წამოაყენა შესანიშნავი სარდლები და მეთაურნი, მაგრამ შეერთებული შტატების პოლიტიკურ მოღვაწეთა შორის, შესანიშნავი არიან უმეტეს ნაწილათ რესპუბლიკის პრეზიდენტები. უნდა შევინშნათ, რომ ეს უკანასკნელნი საზოგადოთ შესანიშნავი არიან არა თავის სწავლით, არამედ ბუნებითი ნიჭით, შესანიშნავი, ჩვენთვის თითქმის წარმოუდგენელი, ენერჯითი და ხასიათის სიმტკიცით. სწავლას იმ შინაშენლობით, რა მნიშვნელობასაც მას ჩვენში აძლევდენ, აქ თითქმის უკანასკნელი ალაგი უჭირავს. ამერიკის გამოჩენილ პრეზიდენტებს ზოგიერთ შემთხვევაში პირველ-დაწყებითი სწავლაც არ ჰქონიათ მიღებული, მხოლოდ გარეთუქმელი ენერჯის მეოხებით მიუწევიან იმათ ამ უმაღლეს ხარისხამდე. ამერიკის პრეზიდენტებში მსოფლიო სახელი აქვთ მოპოებული გაშინგტონს (პირველი პრეზიდენტი) და აბრამ ლინკოლნს.

პრეზიდენტს იჩხვებს ოთხი წლის ვადით კანგრესი, რომელიც შედგება ერის წარმომადგენელთაგან. წელს გაუთავდა ვადა კლიველენდს, რომელიც 1892 წელს იქნა არჩეული. ჩვენს დროში საზოგადოთ ყველა სახელმწიფოებში, სადაც წარმომადგენლობითი წესწყობილება არსებობს, ხალხი, როგორც წარმომადგენლების, ისე თვით სახელმწიფოს უფროსების არჩევის დროს, იმდენსავე პარტიათ, დასაო, არის დაყოფილი და თითოეულ პარტიას სურს თავის კანდიდატი გაიყენოს რომელიმე სახელმწიფო ადგილზე. პარტიების საუქმელებს შეადგენს ის გარემოება, რომ თვით საზოგადოებაში არსებობს განხეთქილება, რომ საზოგადოების ერთი ნაწილი ებრძვის მეორეს თავის პარტიული ინტერესების დასაცველათ. ყველა სახელმწიფოებში ამ გამოთ საზოგადოება აშინათ არის დაყოფილი; ძლიერ და უფლებამოსილ ძალას წარმოადგენს საზოგადოთ ყოველგან მდიდარი ბურჟუების, კაპიტალისტებს, კლასი; იმას მისდევენ წერილი ბურჟუები, ხელისნები, სოფლის წერილი მამულის მესატრონენი და სხ., და შემდეგ პარტიტარები (მუშა ხალხი). ჩრდილოეთ ამერიკაშიაც ამ გვართ არის ხალხი დაყოფილი, მხოლოდ სხვადა სხვა სახელწოდებით არიან ნილაბ-ჩამოფარებული. მაგ, მდიდარი ბურჟუაზიის წარმომადგენელთ ექ იმხანა რესპუბლიკებს; საშუალი ბურჟუაზია ჯემოკრატულ დასს სახელით არის მონათლული (ეს უმეტეს ნაწილათ წინანდელი მონების მულობელთაგან შედგება); მესამე პარტია, ზოგულისტყრა-ხალხურა, სოფლის წერილ მეურნეთაგან შედგება. მუშათა დასს ჯერ კიდევ არ აქვს ამერიკაში იმდენი ძალა, რომ რესპუბლიკის არჩევანში რაიმე გავლენა ჰქონდეს. მესამე და მეორე დასს თავი

ვინათ პროგრამაში ბევრი რამ საერთო აქვთ, ამიტომ ისინი უმეტეს ნაწილათ პრეზიდენტის არჩევის დროს ერთდებიან და ერთ საერთო კანდიდატს ნიშნენ. არსებითი განსხვავება რესპუბლიკელებსა და დემოკრატებს შორის იმაში მდგომარეობს, რომ პირველნი მუარველობითი სისტემის (პროტექციონიზმის) მომხრენი და მოსარჩენი არიან და უკანასკნელი კი თავისუფალი ევაქობისა.

ამას წლებანდელ არჩევნებზე დაერთო ის საკითხი, მარტო ოქრო უნდა იყოს სახმარებლათ მიღებული, თუ ვერცხლიც. რესპუბლიკელებს აშინარ საზამათ მიანათ მხოლოთ ოქრო და ვერცხლის ფულის მოჭრას უარს ჰყოფენ; დემოკრატები კი იმ აზრის არიან, რომ სახელმწიფოს და ხალხის კეთილდღეობისათვის საჭიროა თავისუფალი მოჭრა როგორც ოქროსი, ისე ვერცხლისა.

წლებანდელ საარჩევნებზე წამოყენებული იყენ ორი კანდიდატი: ვილიამ მაკკინლეი რესპუბლიკელების მხრით და ვილიამ ბრაიანი დემოკრატების. როგორც მკითხველებმა იციან არჩევნებზე გაიმარჯვა რესპუბლიკელების კანდიდატმა — მაკკინლეიმ.

მოგეყავს აქ მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები ამ კაცის შესახებ.

მაკკინლეის გვაიო შოტლანდიურ-ირლანდიურ შთამომავლობისაა. ვილიამის ერთი წინაპარი 1775 წელს გადასახლებულა ამერიკაში. ამ უკანასკნელის შვილი დაეთითი გათავისუფლების ომის დაბოლოებას შემდეგ დასახლდა ოგაიოს შტატში და მიჰყო ხელი მეურნეობას. ახლათ არჩეული პრეზიდენტის მამა იყო ფაბრიკანტი ვილიამ და ის დაიბადა 29 იანვარს 1813 წელს. ადგილობრივი სკოლის დამთავრებას შემდეგ მან დაიწყო მოღვაწეობა ჰედგაგოიტურ ასარეზზე; მაგრამ ეს დიდ ხანს არ გაგრძელებულა; ვილიამმა ხელ-ახლა მიჰყო სწავლას ხელი კანონმდებლობის შესასწავლათ. ამ დროს აუცდა ამერიკაში შინაური ომი და ახალგაზდა მაკკინლეი შევიდა ჯარში, სადაც მთავრობის ხარისხი დაიმსახურა. ომის დამთავრებას შემდეგ ხელ-ახლა შეუღდა კანონმდებლობის შესწავლა და დაიწყო ექილობა თავის სამშობლო შტატში, ოგაიოში. ამას შემდეგ დაიწყო მან პოლიტიკური მოღვაწეობა, როგორც რესპუბლიკელთა მომხრემ. 1876 წ. მაკკინლეი იქნა არჩეულ კონგრესის წევრათ გაშინგტონში და ეს ადგილი ეტროა მას 1890 წლამდის. ამ დროს განმავლობაში მან მოინდომა პალატის სპიკერობის ადგილის დატერა, მაგრამ დაძარცხდა. სამავიეროთ ის არჩეულ იქნა საფინანსო კომისიის თავმჯდომარეთ. ამ ხნიდან იწყება მისი სახელი, როგორც მთარემ

ლობითი ტარიფის შემომღებისა, რომლითაც მანკარი დაუტყდა ამერიკაში ევროპის ნაწარმოებს. ამ ტარიფის გამო მას სასტიკი ზრდილა გამოუტყდადეს დემოკრატებმა და კიდევაც დააჯარვეინეს დემოკრატის ადგილი, რომელიც დაიჭირა 1890 წელს მისმა მოწინააღმდეგე დემოკრატმა.

ამას შემდეგ მაკ-კინლეი ვადენახლა ისევ თავის სამშობლო შტატში, ოკიოაში, სადაც წამოაყენა თავის კანდიდატურა გუბერნატორის ადგილზე; 1893 წელს ის არჩეულ იქმნა ოკიოის გუბერნატორათ 70,000 ხმის უმეტესობით; ამ შემთხვევაში კიდევ უფრო დიდი ხმა მოუპოვა მაკ-კინლეის ხალხის თვალში და მას დიდი ხნიდან უყურებდნენ, როგორც კანდიდატს რესპუბლიკის პრეზიდენტის ადგილზე.

ხასიათის სიმტკიცით და ენერჯით, მაკ-კინლეი საზოგადოთ ნამდვილი ამერიკელის ტიპს წარმოგვიდგენს, ამას მისი გარეგანი შეხედულებაც საკმარისათ გამოხატავს.

მ.



### ჭ ლ ე ქ ი.



ქლეი იმ სენთავანია, რომელიც მთელ დედამიწაზე მოდებულია; არც ერთი სენი ისე არ ქლტავს კაცობრიობას, როგორც ეს ავთომყოფობა. ზოლერა, შვიი ჭირი და სხვა ამ გვარი საშინელი ავთომყოფობანი, რომლის მართა ვაგონებაც კი აღამიან შიშს მოპვტრის, არ არიან ისე საშიშნი, როგორც ქლეი. მართა საფრანგეთში, როგორც სტატისტიკა გვიჩვენებს, ქლეკით ყოველ წელსილად ასი ათასამდე კაცი იბრკება. ახლა თქვენ იკითხაეთ, თუ მართლა ასე საშიში ყოფილა ეს ავთომყოფობა, რათ ვართ ასე მოუჩრიდებელი და უშიშარი. ეს მით აიხსნებანი, რომ ქლეი იმ გვარი ავთომყოფობაა, რომელიც აღამიანს უტყბათ კი არ უსპოს სიოცხლეს, არამედ ნელ-ნელა უწამლავს სხეულს და უმოკლებს დღეებს ტყვილათ კი არ არის ჩვენში ნათქვამი, რომ შერეული ჭირი ჯობია შეუჩეველ ლხინსაო. საზოგადოთ აღამიანის ბუნება იმ გვარია, რომ მხოლოთ ის აღეღებს მას, რაც უცერიც და სიჩქარით ხდება და რასაც ხანგრძლივი მიმდინარეობა აქვს, იმას ძლიერ კოტა გავლენაც აქვს. ჩვენ დროში თითქმის ადგილი არ არის დედამიწაზე, სადაც ეს სენი არ მჭეინვარებდეს; დიდ ქალაქებში, სადაც ხალხი შეგჯუფუფულათ ცხოვრებს, ხომ მუსრს ადენს.

რასაკვირველია, ქლეკი იმიტომ არის მოდებული მთელ დედამიწაზე, რომ ეს ავთომყოფობა ვადამდები სენია - კონტაგიოზია.

1865 წელს Villemin-მა, ფრანგმა მეცნიერმა, პირველათ ვამოცხადა პარიზის სამეცნიერო აკადემიის სხდომაზე, რომ ქლეკი ვადამდებია; ხოლო აკადემიამ არ შეიწყნარა ეს აზრი და სრულებით უარყო. არ გასულა დიდი ხანი, რომ ამას მიემხნენ მრავალი სხვა მეცნიერი, რომლებთა შორის იყო გამოჩენილი Hérard-ი, თუმცა მოწინააღმდეგენიც ბევრი იყენ. ოცდა რვა წელს შემდეგ სახელგანთქმულმა გერმანელმა მეცნიერმა კოხმა აღმოაჩინა ქლეკის ბაილა, რომელიც, როგორც დამტკიცდა, ყოფილა ქლეკის გავრცელების მიზეზი.

ამ ბაილას დაერქვა მეცნიერებაში სახელათ „კოხის ჩხირი“, რადვან ეს ბაილა, როგორც მიკროსკოპი გვიჩვენებს, თავისი ფორმით მოგვაგონებს პაწაწინა ჩხირს. ასე, რაც Villemin-მა თქვა ოცდა ათი წლის წინეთ, სრულებით დაგვიტკიცა კოხმა ამ ბაილის აღმოჩენით. ამ გვართ ეს დიდებული აზრი პირველათ საფრანგეთში დაიბადა.

აქ სხვათა შორის საყურადღებოა ის, რომ, როდესაც ვანათლებული ევროპა იმის კამათში იყო ვადამდებია ქლეკი თუ არაო, ევლურ ხალხთა შორის დიდი ხანია ქლეკი ცნობილი იყო, როგორც ვადამდები სენი და ძლიერაც ცრიდებია მას<sup>1)</sup>.

Crevaux, გამოჩენილი მოგზაური, მოგვითხრობს, რომ ინდოელი ხალხი ძლიერ მორიდებით უყურებს ამ სენს; უტყბოვს იქ მისულს არასოდეს არ მიეკრებთან, თუ შენიშნეს, რომ ახველებს. ამასთან არამც თუ აღამიანს ცრიდებთან, არამედ მის ტანისამოსს და ნიეთებსაც, ამას მათ თავის შენახვის ინსტინქტი ყუბნება. ამას ვარდა ამ ხალხს გამოკიდლებაცა აქვს ამ სენის შესახებ; ამერიკაში ქლეკი სრულებით უცნობი ავთომყოფობა იყო, სანამ იქ ევროპელები არ ვდასახლდნენ, რომლებმაც პირველათ შეიტანეს იქ ქლეკი. არის ერთა კუნძული, სადაც არასოდეს არიან ქლეკით ავთ არ ვამხდარიყო; ხოლო ერთ დღონ თითქმის სრულებით ამოწყდა ხალხი ქლეკით, რომელიც იქ გავრცელდა მას შემდეგ, რაც ერთი ქლეკიანი მისსიონერი დასახლდა ქრისტიანობის გასაერცელებლათ.

1) ჩვენ ძველ კარაბაინეებშიაც ქლეკი ვადამდებსუნათ არის მიდებული, საზოგადოთ წყნა საღისე დიდა სანან დაწმუქებული ყოფილა ამ ავთომყოფობის ვადამდეს თვისებაში. ჩვე, რას ნიშნავს ის ათას გვრა წვეულებანი, რომლებიც დღემდის გავრცელდა წყნა ქლეკიანების შესახებ.



კლეტის გადადებობა ძლიერ აშკარაა, იქ ნამეტურ, სადაც რამდენიმე სულია ერთად შეჯგუფებული, როგორც, მაგალითად, საპრობილეები, კანკარები და სხვა. თუ რამდენად დიდი ძალა აქვს კლეტის გადადებობას, შემდეგი მაგალითი გვიჩვენებს: ერთი ავერნიელი (Auvergnat <sup>2</sup>) ჩამოვიდა პარიზში და დაიწყო მენახშირება; ეს ავერნიელი კლეტიანი იყო; მუდამ ახველებდა და ნახველი ამოჰქონდა. არ გასულა დიდი ხანი, რომ ერთი ახალგაზდა — ჯანმრთელი კალი შეუყვარდა და შეირთო; მაგრამ ერთ წელს შემდეგ დაქვრივდა: ცოლი მოუყვდა კლეტით, რომელსაც აშკარაა ქმრიდან გადაედო. ჩვენმა მენახშირემ ცოტა ხანს იგლოვია ცოლი და მერე მორე შეირთო: ეტყობა, რომ მოსიყვარულე გული ჰქონდა, ვინ იცის, იქნება მხოლოდ თავის ნახშირის ყურის მდებელი უნდა. ხოლო სამწუხაროა ეს მორე ცოლიც მალე მოუყვდა კლეტით. ამ გვარა ჩვენმა მენახშირემ რამდენისამე წლის განმავლობაში ხუთი ცოლი გამოიკვალა და ყველანი კლეტით დაიხოცნენ, სულ ქმრისგან გადაედო.

Léon Petit თავის პრაქტიკიდან კიდევ ერთს ამ გვარ მაგალითს მოგვითხრობს: ერთი ჩემპაციენტთაგანი S. შეპრობილი იყო კლეტით და ჩემის აზრით მოუხრჩენელი, ერთ დღეს მოვიდა ჩემთან, რჩევე მკითხა, შეერთო ცოლი თუ არა. მე მიუხედავად ნაგრძობის ეს ავტორი, — რომ ჯერ თქვენ ავთ ხართ და მერე კი, როცა მორჩებით, შეგიძლიათ შეერთოთ. ამის მოუხედავთ S. მალე დაიწერა ვეგარი; მაგრამ არ გასულა დიდი ხანი, რომ მოკვდა კლეტით და დატოვა ახალგაზდა ქვრივი.

ახალგაზდა ქვრივი ცოტა ხნის გლოვას შემდეგ გათხოვდა, მაგრამ მალე გამოაჩნდა კლეტის ნიშნები და შეიქნა მისი მსხვერპლი, ამისმა ქმარმა მორე ცოლი მოიყვანა, მაგრამ მალე ორივენი კლეტით დაიხოცნენ. ასე გაგძეულა ეს ღრამა რამდენსამე წელიწადს. მაშასადამე აქედანაც დარწმუნდება მკითხველი, თუ რა მძლავრი ყოფილა კლეტის გადადებები ძალა.

კლეტი გადადის არამც თუ ადამიანიდან ადამიანზე, არამედ პირუტყვებზედაც.

NoCARD ერთს შეგთხვევას მოგვითხრობს, რომელიც მოწიბობს ამ ზემო მოყვანილ აზრს: ერთ ფერმაზე გაჩნდა რაღაც უტრობი სენი, რომელმაც სრულებით დახოცა ქათამები. მოიწვიეს ბუთალი, იმან გამოიკვლია და აღმოაჩინა რომ ქათამები კლეტით იყვნენ ავით; ამასთან ისიც აღმოჩნდა, რომ

ქათამებს ეს ჭირი გადადებოდათ იმ ქალიდან, რომელიც მათ საცენს აძლევდა. თურმე ეს დედაკაცი დიდი ხანი იყო ავით კლეტით, მუდამ ახველებდა და ნახველი ამოჰქონდა, ამასთანავე მუდამ ტანიდან საქმება ჰქონდა და, აი აქედან გადაედოთ ქათამებსაც.

იქვე ვითხულობთ: ერთ კლეტით ავითყოფს ორი ერთგული ძაღლი ჰყავდა; ამათ ისეთი სიყვარული და ერთგულება ჰქონდათ პატრონისა, რომ როგორც კი მას ამოაღებინებდა ნახველს, მაშინვე მიცვირდებოდნენ და შეჰამდნენ. რამდენსამე ხანს შემდეგ ეს ძაღლები დაიხოცნენ კლეტით.

ახლა ჩვენ ვიტყვით იმის შესახებ, თუ რა საშუალებით გადადის კლეტის სენი ერთიდან მეორეზე; არც სიახლოვე და ერთად ცხოვრება კლეტიანთან, არც მასთან ერთად სმა-ჭამა და არც ოფლი და მისი სუნთქვა არ არის გადამდებელი; მხოლოდ ნახველშია საწამლავე და გადამდები ძალა და ეს ძალა მდგომარეობს იმ ბაცილებში, რომელიც კონკრეტულად აღმოაჩინა და რომელსაც „კონხის ჩხირი“<sup>3</sup> ჰქვია. კლეტიანს ნახველთან ერთად ეს ბაცილები ამოაქვს; ნახველი ხმება და იქცევა მტერთა და ერთვის ჰაერს; ამ მტერთან ერთად „კონხის ჩხირებიც“ გადადის ჰაერში. რასაკერაა, იმ ოთახში და იმ ადგილას, სადაც ამ გვარი ავითყოფილა, ჰაერი სავსეა ამ ბაცილებით; ჩვენ კი ჰაერთან ერთად ესუთნებთ და ვეღვათე ბაცილებს. უნდა შევნიშნათ, რომ ეს ბაცილები ძლიერ დიდ ხანს ინახავენ თავის მომწამლაუ ძალას; არც სიცივეს და არც სიცხეს არ აქვს მათზე გავლენა.

პირველათ, სადაც ბაცილები დაიწყებენ გამრავლებას, ეს ჩვენი ფილტვებია, რადგან ამ ჩვენ ორგანოს მუდამ ჰაერთან აქვს საქმე, რომელთანაც ერთად შედის ფილტვებში „კონხის ჩხირებიც“. თუ ჩვენი ფილტვები ავებულებით სუსტია, ან დაღმანებულა ავითყოფობით (სხვა-და-სხვა გვარი ფილტვების ანთებით) მაშინ, ნიადაგი მომზადებულია და „კონხის ბაცილები“ იწყებენ გამრავლებას და ახლნენ იმ პატოლოგიურ ცელილებას ფილტვებში, რომლის გამო წარმოადგება კლეტი. ჩვენ ზემოთ ვთქვით, რომ ფილტვები არის ის ადგილი, სადაც პირველათ და უფრო ხშირათ ჩნდება კლეტი; თუმცა აქვე უნდა დაუვშაოთ, რომ არ არის იმისთანა ორგანო და ნაწილი ჩვენი სხეულისა, სადაც არ შეიძლოს „კონხის ჩხირების“ გამრავლება. უკანასკნელ დღეებში კლეტიანის მთელი ტანი გატენილია ბაცილებით.

კლეტის გადადებაში და გავრცელებაში დიდი ადგილი უჭირავს აგრეთვე მემკვიდრეობას. თუ რამდენათ ღრმა გავლენა აქვს მემკვიდრეობას ბიოლო-

<sup>2</sup>) Revue Scientifique: Léon Petit—Tuberculeuse et mariage.

გაში ეს ნათლათ გეჩვენა დიდებულმა დარცინა; ამ ბოლო დროს მემკიდრეობას დიდ მნიშვნელობას აძლევენ მედიკინაშიაც. აღმოაჩინეს მრავალი ავთომყოფობანი, რომლებიც მემკედრეობით გადადიან დღე-მამიდან შეიღებზე; მათ რიცხვს ეკუთვნის ქლექტი. ხოლო ამის შესახებ მედიკინაში კიდევ დღე კამათია და ჯერ არ არის ვადაწყვეტილი, თუ რამდენით ღრმა გველნა აქვს მემკედრეობას ქლექტზე. უმრავლესობა იმ აზრისა არის, რომ ქლექტი აუცილებლათ გადადის მემკედრეობით; ქლექტიან დღე-მამას ავთომყოფი შეიღები ეყოლებათ. ხშირათ გვაუ თმუთმეტრეოტი წველიწადი, რომ შეიღებს მეორე გამოჩენდებთ ქლექტი; ამ გვარ მოვლენას მედიკინაში იმით ხსნიან, რომ ბავშვ ტანში აქვს თესლი და რამდენსამე წელს შემდეგ გამოჩნდება ნამდვილი ქლექტის ნიშნები, ასე რომ ცოლქრობა შეუძლებელია, იმათი აზრით, თუ რომ ან ქმარი და ან ცოლი ქლექტიანია. ხოლო მეორე ჯგუფი მეციერებისა ასე სასოწარკვეთილებით არ უყურებს ამ კითხვას. ამათი აზრით საეჭვოა, რომ ქლექტი, როგორც თვით ავთომყოფობა, გადაიღეს მემკედრეობით; გადადის მხოლოდ მიდრეკილება ამ სენისადმი. თუ რომ ბავშვი კარგ ჰიგიენურ გარემოებებში ჩაგარდა, სიბერემდის ისე მაღლწევს, რომ ქლექტის ნიშნები არ გამოჩნდება. მიდრეკილება ამათი აზრით იმაში მდგომარეობს, რომ ბავშვს სუსტი აგებულიება დაჰყვება საზოგადოთ და ეკრძოთ სუსტი ფაქტები, რომლებიც, როგორც ზემოთ ვთქვით, არის ორგანო, სადაც ყველაზე ხშირათ „კოხის ჩხირები“ იწყებენ გამრავლებას. მაშასადამე ორი გზა ყოფილა, რომლებითაც ქლექტი ვრცელდება: ერთი ის, რომ ვადამდები სენია, რომლის მიზეზს შეადგენენ ბაცილები; მეორე გზა—არის მემკედრეობა, ან და თუ მივემხრობით მეორე აზრს მიდრეკილება ქლექტისადმი, რომელიც მითი განიჩნება მემკედრეობიდან, რომ ის ძალა არ აქვს, როგორც ამ უკანასკნელს.

ახლა ჩვენ ვიტყვით იმის შესახებ, მოსარჩენია ეს სენი თუ არა?

Laënnec ერთს თავის თხზულებაში ამბობს: მრავალმა მაგალითებმა დამარწმუნეს, რომ რაც უნდა მიმეცოთ იყოს ავთ ქლექტი ადამიანი, თუ ჩავარდა კარგ გარემოებებში შეუძლია მოარჩესო. Cohnheim-ი სხვათა შორის ამბობს, რომ ქლექტი მისარჩენია ყოველ პერიოდში—ხანაში; არ არის იმისთანა ექიმო, რომ არ ჰქონდეს შემთხვევა ქლექტიანის მოარჩენისო.

გამორჩენილ საფრანგეთის კლინიციტს Hanot\*)

\*) La Semaine médicale 1896 წ.

მრავალი მაგალითები მოპაეს, რომლებიც აშკარათ გვიმოტყუებენ, რომ ქლექტიანი მოარჩენა სრულეზობით შესაძლებელია. სამწუხაროთ კი ჯერ ჯერობით მედიკინამ არ იცის ნამდვილი წამალი ქლექტისა. ამ რამდენისამე წლის წინათ გამოჩენილმა კ. ხმა, ერთმა გამოიგონა ახალი წამალი, ტუბერკულინი, რომელმაც ააღივლა მთელი ქვეყანა, მაგრამ სამწუხაროთ სრულეზობით უეფარ-სი წამალი ვაპოვდა და მხოლოდ ჩრქი მოცბო კოხის დიდებულ სახელს. ათასობით ვაფუტრენ ბერლინისკენ ქლექტიანები, რომ შეება მისცემოდათ ამ ახალი წამლიდან, მაგრამ არამც თუ შეღავათი მიიღეს ამ წამლიდან, არამედ მრავალი მათგანი დაიბოჯა ზოგი გზაში და ზოგიც მღვლეუარებისაგან. ერთათერთი წამალი ამ სენისა არის ჰიგენა, წჷინდა ჰაერი. ექიმები ქლექტიანებს ურჩევენ ხოლომე მალომ ადგილს საცხოვრებლათ, რადგან მალომზე ჰაერი უფრო სუბტიკია სასუნთქავთ, და საქმელი, რასაკვირველია, ნოყიერი და მასთან ადვილი მოსანელებელი.

რადგან ქლექტი ვადამდები სენი ყოფილა, მაშასადამე უნდა ევრიდოთ ქლექტიანებს; მაგრამ ეს მოარდება იმაში კი არ უნდა მდგომარეობდეს, რომ ამ გვარ ავთომყოფს არ უნდა მიეცეკროთ და განზე ვაფუტროდეთ, არა. ეს სულ მეტია, რადგან, როგორც ზემოთაც ვთქვით, საწამლოე მხოლოდ ქლექტიანის ნახველშია და ამას უნდა ევრიდოთ.

უნდა მივიღოთ საშუალება, რომ ეს ნახველი არ შეიქნას ქლექტის ვაერცელების და ვადადების მიზეზი. ყოველი ყურადღება უნდა იყოს მიქცეული მანე, რომ ავთომყოფებმა წარა-მართ არ აფუტობოთ ნახველი; უნდა ჰქონდეთ განსაკუთრებული საფუტობები—ქიკა, რომელიც, როგორც კი აიესება ნახველით უნდა გამოირეცბოს მდღულარე წყლით, ნახველი კი მდღულარე წყალში უნდა გამოიხაროს; მხოლოდ ბაცილები მაშინ იბოცებიან და ჰკარავენ თავის მოპწამლოე ძალას.

გ. ბადრიე.

წერილი რედაქციის მიმართ.

**წ**-ნო რედაქტორო! როდესაც ვისმე შეურაცყოფას აყენებენ, საჯაროთ, მე გვიანია, რაც უნდა სუსტიკი პასუხი წარმოადგინოს, მიინც მას უნდა მისცენ საშუალება თავის გამართლებისა იმავე მკითხველი საზოგადოების წინაშე. ამიტომ ვთხოვთ

ამ წერილს ადგილი მისცეთ, „კვალის“ უმახლობლეს ნომერში.

„კვალის“ ამ წლის 44 №-ში არის დასტამბული „მოგზაურობა“ „იოზაი მეთვალყურის“, რომელიც უსამართლოთ და უსაფუძვლოთ ცილს გვწამებს და მეტის-მეტ შურტაცუყოფას გვიყენებს, როდესაც ს. აკეთზე ლაპარაკობს. აი, იხილ სიტყვები: „სოფელ აკეთს ბევრ კარგ თვისებას, ბევრი ტყუილ აქეს... ზემო აკეთში დაუარსებიათ სიმინდის მაღაზია, და ფული უგროვებიათ, მაგრამ აქაურ ერთ ვაჭარსან შეუშინებია: თუ ახლავ არ დაანგრეეთ ამ მაღაზიას, ეტყდებით, რომ ეს მოგროვილი ფული და სიმინდი დაგიკარგათო. ესევე ვაჭარნი ავითმყოფის საზიარებლობათ მანეთის თხოულობს თურმე და ამბობს: მამ ტყუილა-უბრალოთ რათ მივიღო შრომამო. ერთი ყმაწვილი წეს-აუცებელი დაუმარხავთ, რადგანაც ეს ბატონი 6, 7 მანეთს არ დასჯერდა თურმე. უკანასკნელი 12 მანეთი აქეს დადებულნი ამ ვაჭარსან გარდაცვალებულის დასამარხი.“ აშკარაა წერილიდან, რომ ეს „ვაჭარნი“ ზემო აკეთის მღვდელია. ხოლო ზემო აკეთის მღვდელი მე გახლავართ და, მაშასადამე ყველა ეს დანაშაულობა თურმე მე ჩამიდენია. საქმე ის არის, რომ შეიძლება კაცმა მართლა მომხდარი ფაქტი აიღოს და ეს გააზვიადოს; მაგრამ მეტი ტყუილის შეთხზვა კი საკადრისი არ არის არ ყოფილა მაგალითი და არც არავის შეუძლია ჩემი მოქმედებიდან მიჩვენოს, რომ ავითმყოფის საზიარებლობათ ოდესმე რაიმე გვეთხოვოს. ეს ჩვეულ-ბათილ არ არის ჩვენ სოფლებში, არ ყოფილა მაგალითი, რომ ყმაწვილის დასამარხათ არამც თუ 6, 7, არამც 2, 3 მანეთი შემოქმდიოთ ჩემთვის და მერე მე ეს დამეყვედრებოდნ და წეს-აუცებელი დავმარხოთ ეინმე. არ ყოფილა მაგალითი, რომ ოდესმე ჩვენთვის, არამც თუ 12, არამც 6 მანეთი მოეცეთ გარდაცვალებულის დასამარხი. არამც თუ არ ყოფილა, ამნარი მაგალითი, არც აწი დასამარხებდა ისე ჩვენი მიმართულება, რომ კომერციულ ზომას მივმარხოთ ოდესმე. ბუნება ამით ის უნდაოდ ეთქვა იოზა მეთვალყურეს, რომ ზოგიერთებს, ვართმევთ ცოტად დენს წესების ასასრულებლათ? რაც შეეხება მაღაზიას, მართალია, ეს არსებობდა აქ, მაგრამ ჩვენ თითონ ვთავობდით, ჩვენ თითონ შევადგინეთ ამის დაარსებაზე განაწენი. არ გასულა არც ერთი უქმე დღე, რომ არ გვესაუბროს მის მნიშვნელობაზე. თუ შეჩერდა ეს საქმე, იმტომა, რომ ამ მოუსახლობის წესიწადს ვიღამაც სიმინდი მოგვპარა. არ ვიცი საზარებლობა უნდა მომცემოდა მე, როდესაც გლვები თვინათ საერთო სასიმინდეს გააუქმებდენ. ნეტავი რამ აძიულა ვიღაც იოზაია, რომ ასეთი „შურტაცუყოფა მო-

ყენებია ჩემთვის? ალბათ მასალა გამოლოცია გურჯინის ცხოვრებიდან დასაწერი. მაგრამ შესაძლებელია ისიც, რომ იოზაის პირით სულ სხვა ლაპარაკობდეს ეს ვაჭარბატონები ვითამ მოღვაწეთა ქერაქში არიან გახვეული, და ტყუილა სახელს უფუჭებენ სხვებსაც. ამათ არა ერთხელ ჩავარდნიათ ენა ჩემთან. აი ამათზე უნდა დავწერა ბ. იოზაი მეთვალყურეს და არა ჩემზე.

ჩვენ საკუთარი შრომით და ხარჯით დავაარსეთ სკოლა და უსასყიდლოთ ვასწავლით ყმაწვილებს. უქმე დღეს ჯერ ეკლესიაში და შემდეგ ისევე ჩვენივე შრომითა და ხარჯით დაარსებულ საკვირაო სკოლაში გვისრულობთ ისევე უსასყიდლო შრომას მოზრდილთათვის, მაგრამ კმარა, რომ თავის ქებათ არ ჩამოგვართვენ. რა საჭირო იყო „იოზა მეთვალყურე“ ან თქვენი ან ჩემი ეინაობის დაფარვა ამ შემთხვევაში, თუ თქვენ მართლის მთქმელი ხართ? დიდს მადლობას ეტყვიეთ ყველას, ვინც ჩემ ნაკლულევენებას მიჩვენებს, მაგრამ ტყუილის შეთხზვისა და ტყუილათ ჩიჩქის მოცხების ნებას არავის მიეცემ. ეთხოეთ ბ. იოზაი მეთვალყურეს გამოაცხადოს თავისი ეინაობა და საბუთი ჩემი შურტაცუყოფისა.

მღ. დიმიტრე ჩხაიძე.

უტხობათის ქრონიკა.



ტალიასა და ამაშეთს (აბსინიას) შორის ჩამოვარდა მშვიდობიანობა. 26 გასულ ოქტომბერს, ალი-საბურში, ორივე სახელმწიფოს წარმომადგენლებმა მოაწერეს ხელი ზავის პირობებზე. ეს პირობები მოწოდებენ, რომ ამაშეთის მეფეს, ნეგუს მენელიეს, საკმარისი პოლიტიკური გამჭირაობა და წინდახედულობა ჰქონებია. მეორე მხრით, თვით იტალიის ერისათვისაც ამ ზავს საუკეთესო მნიშვნელობა ექნება, რადგანაც იტალია დიდ ვაჭირებაში იყო ჩავარდნილი ამაშეთთან ომის გამო. აი, საქმე რაშია: ახლათ ადგილ და გაერთიანებულ იტალიის სახელმწიფოს თავის შინაგანი და გარეგანი ძლიერების მოსაპოვებლათ, აუცილებლათ უნდა მიემართა იმ საშუალებათათვის, რომლებსაც მეომრებით დაწინაურდენ და გაძლიერდენ თანამედროვე ევროპის უღელსიხ სახელმწიფოები. ეს საშუალებანი გვიმარებოდენ მრეწველობის და ალემ-მიცემობის განვითარებაში, რისთვისაც საჭირო იყო არა მარტო შინაური ბაზარი, არამედ გარეშეც. თანამედროვე სახელმწიფოები, რომლებიც ეკონომიკურათ დაწინაუ-



რებულნი არიან, უმეტეს ნაწილათ სხვა ქვეყნებში ასაღებენ თავიანთ ნაწარმოებს. იტალიაც ასე უნდა მოქცეულიყო, თუ არა და საერთა-შორისო საქმეებში მას არაუეთარი წილი არ ექნებოდა, რადგანაც, როგორც გვიანამოურათ დაქვეითებული ქვეყანა, ის ყველასათვის უმნიშვნელო იქნებოდა. ამიტომაც იტალია შეუდგა თავის ნაწარმოებთათვის ბაზრის მოპოვებას, რასაკვირველია, ვარეთ, თუხვითში. ეს გზა იტალიისთვის ძლიერ საზოთარო იყო და პირველათ ამა თვითნაღვ კარგათ გრძნობდა, მით უმეტეს, რომ საერთა-შორისო ბაზარზე მას, შედარებაც არ შეიძლება, იმისთანა ძლიერი, გამბედავი და ამასთანავე მეტათ გამოცდილი მოცილებები ჰყავდა. მაგრამ ერთმა გარემოებამ წაიტყუა იტალია ამ სახიფათო გზისკენ. ეს გარემოება გამოიწვია საფრანკეთ-გერმანიის ომმა 1870 წელს.

ღამარტებული საფრანგეთის ერი, რომელსაც პრუსიის მეფემ ძალით ჩამოაცალა ორი შესანიშნავი პროვინცია, გამოუთქმელი შურისძიების გრძნობით განიშტავლა გერმანიის წინააღმდეგ. თუმცა გერმანია იმდენათ ძლიერი კი იყო, რომ მართო გაცა პასუხი საფრანგეთისათვის, მაგრამ ნათქვამია: „სიფრთხილეს თავი არ ტყუაო“; გერმანიამაც, ანუ, მართლა რომ ვთქვათ, ბისმარკმა, საფრანგეთს ლტოლვილების წინააღმდეგ სამთა გეგმინა შექმნა. გერმანიამ, ავსტრო-უნგრეთსა და იტალიამ პარობა შეკრეს ერთმანეთ შორის, რომ, თუ ერთ იმათგანს ომი მოუხდა რომელსამე არა მოკავშირე სახელმწიფოსწინ, იმ შემთხვევაში, დანაზრენი ორი ყოველ გვარ დანაზრებას მისცემს მასა. ამ გარემოებამ უფრათ იტალიას უღიდეს სახელმწიფოთა გეგვში ამოაყოფინა თავი და კიდევაც ამაყობა დააწყებია. სწორეთ ამ ამყობის შედეგი იყო ის, რომ იტალიამ ომი აუტყვნა აბაშეთს.

იტალიას აბაშეთის საზღვარზე აქვს პატარა კოლონია ერთტყე: იტალიას დიდი ხნიდან სწაღდა ამ კოლონიის საზღვრების გაფართოება, რა თქმა უნდა, აბაშეთის მიწებთან და ამასთანავე თვით აბაშეთის მოღება თავის მფარველობას (პროტექტორატის) ქვეშ. მაგრამ ამ განზრახვამ საწინააღმდეგეთა განარისხა მთელი აბაშეთის ხალხი და მასი მეფე. ატყდა ომი, რომელშიაც სასტიკათ ღამარტებდა იტალიის ჯარი: ნახევარზე მეტი გაწყდა, ბევრი ტყვეთ წაიყვანეს და დანარჩენი საწინააღმდეგეთა მდგომარეობაში იმყოფებოდა. აის გამა-შეწყნებულმა იტალიის ერმა მთავრობას ომის შეწყვეტა მოთხოვა. დროებით შეჩერებულ იქმნა ომი, ამასთანავე კრისპის სამინისტრო დაეშვა, უფროსი სარდალი აფრიკის ჯარებისა, ლენერალი ბარატერი, სამართალში მისცეს. ერთი სიტყვით, იტა-

ლიის ღამარტებამ აფრიკაში იმნარი თაზარა-ღამარტები გაღენა იქონია ყველასზე, რომ ერთ ღროს ხმა დადიოდა, ვითომც ამის გამო თვით გუმბერტს, იტალიის მეფეს, სურს ტახტის თავის დანებება. ომის შეჩერებას შემდეგ გაიღა თითქმის ნახევარი წელიწადი და სასამოერო კი არაფერი გვესცხდა იტალიას და აბაშეთის შესახებ. უნდა შეეკრათ ზავი, მაგრამ იმ ღროს, როცა აბაშეთი თხოულობდა, რომ იტალიამ სამუდამოთ უარი განაცხადოს აბაშეთის მფარველობაზე, რომ პირველმა დაუბრუნოს უკანასკნელს წართმეული მიწები და ამასთანავე უზღოს მას ომის ხარჯი, იტალიის მთავრობას კი იმავე ღროს სასურესთან მიანხდა ნახევრათ მელოური და ნახევრათ ბარბაროსული სახელმწიფოს მეთხოვენილების დეკლარაციონება და თავის წინააღმდეგ განზრახვებ სრულებით ხელის აღება, საქმის ამნარი გარემოებამ დაბადა ყოყმანი, რომელიც ღამის რადღენჯერზე ხელახალ ომით არ გადიქცა. ყველასათვის ცხადი იყო მხოლოთ ის, რომ იტალიის მთავრობას მეტი ღონე აღარსად ჰქონდა: ის უნდა დათანხმებულიყო მენელიკის პირობებზე. იტალიის ტყვეების მდგომარეობა ბარბაროს—დესპოტის ხელში მეტათ სამწუხარო იყო. ახლა, როგორც ვიცით, ამ გამწუვებულ მდგომარეობას ბოლო მოეღო ზავის შეკრით. აი, უმთავრესი პირობები ამ ზავისა: 1) უნდა გაუქმდეს უტალიის ხელ-შეკრულობა, რომლის ძალით აბაშეთი იტალიის მფარველობას ქვეშ უნდა მსულელიყო; 2) იტალიის კოლონიის, ერთტყეს, საზღვრათ ვერცხა—მუნდა მიღებულიყო; 3) იტალიელ ტყვეებს უბრუნდებთ თავისუფლება. ამასთანავე, კონტრიბუცია, რომელსაც თხოულობს მენელიკი, ძლიერ თავზანიანთ და ზრდილობით არის გამოხატული: ხელ-შეკრულობაში ნათქვამია, რომ მენელიკი იტალიელ ტყვეების წინაგმისათვის რადღენისამე თვის განმარტობაში თხოულობს ჯილდოს, რადღენსაც თვით იტალიის მთავრობა ინებებსა.

ასე ღამთავრდა იტალიასა და აბაშეთს შუა ჩამოვარდნილი ბრძოლა. |სამაგიეროთ აღმოსავლეთის საქმე, როგორც ვახუშთი გვაუწყებენ, რომლის გამწუვების გამოსათქმელათ ჩვენ არც კი გვაყვანის სიტყუა, ისე იმ განუსაზღვრელ, ისე იმ შემარწუნებელ მდგომარეობაში იმყოფება. ყველას მოკარბდა ერთ და იმავე უსაუფულო ამბების, თუ კორების და ინტრ-გების გავრება იმის შესახებ, რამ ვითომც და, ოსმალეთის მთავრობას ახალი რეფორმები შემოაქცეს, ვაუმჯობესობას გვირდებოა და სხვ. მოგებზრდა აგრეთვე იმის გავრებაც, რამ ევროპის სახელმწიფოები შედღეგში მინიქ ნებას აღარ მისცემენ პორტს უღანაშაულო ხალხის ქლევისას, რომ

აღრე თუ გვიან აიძულდნენ მას დახარკვის შეწყვეტას, რადგანაც ამით ზოგიერთ შემთხვევაში იმათი ინტერესებიც რისკდება. თითქმის ინგლისშიაც აღარ ვხედავ ჩვენ დღეს იმ გულწრფელ ვატაკებს სომხების საქმით, რომელსაც წინეთ ვაჩვენებდით; იქაც ყველაფერი მიუზღებელია და აქა იქ თუ გაიგონებთ ამა თუ იმ პოლიტიკური დასის მეთაურის სიტყვას, რომელსაც ათი-ათასჯერ დაღვეულ ფაზებს ვაგონებთ იმის შესახებ, რომ ოსმალეთის მდგომარეობა ერთობ აუტანელია, მაგრამ საქარის ყველა სახელმწიფოები შეთანხმდნენ ამ მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ. ერთი სიტყვით ეს ისეთი ხანაა, როცა თავის საკუთარი, დამოუკიდებელი აზრის წარმოთქმა ყველას გაჭირვება და უაზრობის და ბინდებუნი აზრის წარმოქმნაში ერთი მივარე ვეკიბრებინა. საჯულსმია ამ მხრით პანკრატის მიერ წარმოთქმული სიტყვა საჭრანეთის პარლამენტში. პანკრატის სიტყვიდან გამოდის, რომ ევროპას კიდევ უნდა ჩაეროს სომხების საქმეში და არც უნდა, მაგრამ უფრო კი ის გამოდის, რომ არ უნდა ჩაერიოს. სწორეთ ასე ვთავს ეს სიტყვა სტამბოლში.

ამაწი მგობრობაზე სულთანსაც არ შეეძლო, რომ არ გაცეკა პასუხი; მან დაუყოვნებლივ აცნობა საფრანგეთის ელჩს სტამბოლში, რომ ევროპის დასაკმაყოფილებლათ შემდეგ ზონებს მივიღოთ. ეს ზონები კი აშკარათ ღალადებენ იმას, რომ ოსმალეთი მხოლოდ ათამაშებს ევროპის დიპლომატებს. ოსმალეთის მთავრობის ახალი დაპირებანი წარმოაკვიდრებენ შემდეგ ოთხ პირობას: 1) გათავისუფლება იმ ტუსათა, რომელთაც აწავითარა დანაშაული ან ჩაუღწიათ; 2) პოლიცის აღკრძალვა უღანაშაულ და უმიზეზთათ სომხების დენას; 3) სომხების სახალხო კრების მოწვევა პატრიარხის ასარჩევათ და 4) დეკრეტი, დაპირებული რეფორმების განხორციელების შესახებ. პირველი ორი პირობით, როგორც მკითხველი თითონ ხედავს, პორტა აშკარათ ცნობს თავის დანაშაულს, მესამე სისრულეში შევიდა, მაგრამ ყოვლად უმნიშვნელო; რაც შეეხება მეოთხე პირობას — დეკრეტს, დაპირებული რეფორმების სისრულეში მოყვანის შესახებ, — ეს ხომ ახალი ამბავი არ არის; ანაირი დეკრეტები სულთანს არა ერთხელ გამოუცია მას შემდეგ, რაც ის ევროპას რეფორმების შემოღებას დაპირდა. ამ გეგმი ხერხით რა სწავდა ოსმალეთის მთავრობას, ეს ადვილი ვასაგებია. მაგრამ ხელახლა მოტყუებდნენ თუ არა ევროპა? — აი, თავიდა-თავი საკითხი. ყოველ შემთხვევაში ჩვენ არ შეგვიძლია ამ ქვეყნის უსურადლებით დატკბოეთ ის გარემოება, რომ ამ უკანასკნელ დროს სულ უფრო-და-უფრო გაიზარდა ევროპის ქურნალ-გაზეთების ხმა სამართაშობისა კონფედერაციის მოწვევაზე ოსმალეთის საქმეებისადმი.

მო. ვაზ. „Koelnische Zeitung“-ი გვეჩვენებს, რომ ეს კონფედერაცია მოხდება პეტერბურგში. საინტერესოა ის არის, რომ ამას „Nord“-ი ამ ამბავს არ უარსყუას, მხოლოდ ამბობს, რომ ამ კონფედერაციისთვის ჯერ არც ადვილია დანიშნული და არც დრო. უფრო საყურადღებოა ამ შემთხვევაში ის გარემოება, რომ თითქმის ყველა ელჩებს დაუტყუებიათ ამ ქვეყნის სტამბოლი. მაგრამ დასაყრდენი ევროპის ქურნალ-გაზეთობას ყველაზე უფრო აინტერესებს რუსეთის ელჩის, ბ. ნელიდოვის, გამგზავრება პეტერბურგში. ევნის ოფიციალური გაზეთის „Politische Correspondent“-ის სიტყვით, ბ. ნელიდოვი დარჩება პეტერბურგში მხოლოდ რამდენსამე დღეს, წარადგენს მოხსენებას ოსმალეთის მდგომარეობაზე და ახალ ინსტრუქციების მიღებასთანავე დაბრუნდება სტამბოლში. ენათ, როგორც ვამართლებდა ეს სასიამოვნო ხმა. ოსმალეთის დღევანდელ მდგომარეობას, სხვათა შორის, ერთი მისი ოფიციალური წარმომადგენელი ასე ახასიათებს:

ვაზ „Bel. Lok. Auz.“-ის კორესპონდენტს აქვს წინეთ უნდავს ოსმალეთის შესანიშნავი დერეჟალი ფუნდოვანი და სხვათა შორის, აი, რა უთქვამს ამ უკანასკნელს: უარსყო რა ოსმალეთისათვის ევროპის მსაკესი კონსტიტუცია, ე. ი. წარმომადგენლობითი მმართველობა, ფუნდოვანმა განაჩიბოვო. ყველაზე უფრო დიდი ბოროტება წარმოდგება ორი ვარემოებიდან: ჯამუშებიდან და სამინისტრო წესწყობიდან. ამიტომ ორ გვეჩი ზომა უნდა იხმარონ: გააუქმონ ჯამუშობა და შექმნან პასუხისმგებელი სამინისტრო. დაბ, უპირველესი სიბოროტე ეს ჩვენი მინისტრებია, ყველა ისინი საზოგადო არსებანი არიან... ჩვენი ქვეყანა სამწუხარო მდგომარეობაში იმყოფება, იმას ყველაფერ და არბევნ მონებელ ქურდები, რომელთაც დიდი ხარისხი აქვთ... პირველი ვეზირი სისთვის არ წავა და არ ეტყვის სულთანს სიბოროტეს? ამაზე ეს მოგივებს: „მე შეშინია სიბოროტის თქმისა, ჩემი ხელობივე ამისთვის ან სიკვდილით დამსაჯავს და ან შორს გამგზავნისო“. ტუყის: იმას არ უნდა მხოლოდ დამკარგოს გამდღებების წყარო. არა, მართალი რომ ეთქვას, სულთანის დანაშაული არ არის; ის შერება მხოლოდ იმას, რასაც მას მინისტრები ურჩევენ. მინისტრების მეოხებითაა, რომ სულთანმა არ იცის: რა არის მავნებელი სახელმწიფოსთვის და რაა სასარგებლო. მხოლოდ პასუხისმგებელი სამინისტროს შეუძლია ყველაფრის გასწორებაო.

ჩვენ გვესმის ამ სიტყვების გულ-ახდობობა; მეორე მხრით ფუნდოვანს სრულებით ვერ შეუვნია, რომ ოსმალეთის დღევანდელ წესწყობილებაში პასუხისმგებელი სამინისტროს დაწესება ყოვლად შეუძლებელია.

რედაქტორ-გამომცემელი ს. თ. წერეთლის.